כד הקמח — מציאות השם יתברך

שמע אלי יעקב וישראל מקוראי אני הוא ראשון אף אני אחרון (שם מח). העיקר הראשון מעיקרי אמונת התורה הוא להאמין במציאות השי"ת כי זה כל האדם. ולכך נוצר שיאמין שיש בעולם נמצא בורא יחיד קדמון ראשית לכל ראשית ואחרון לכל אחרית, והוא יתברך מחויב המציאות מה שאין כן בשאר כלם כי הם נבראו ומעשה ידיו ומציאותם אפשר, לא מחויב כמציאותו יתברך, וזה ביאור השם הנאמר למשה בסנה אהיה כי לשון הויה מורה על מציאות, ועינינו הנמצא אשר הוא נמצא כלומר ראוי להמצא אשר לא היה נעדר ולא יהיה נעדר כמו שפירש הרמב"ם ז"ל, והעיקר הזה היא המצוה הראשונה מן השתים ששמענו בסיני מפי הגבורה אשר היו כל ישראל בשתיהן נביאים כמשה רבינו, והוא מה שהזכיר אנכי ה' אלהיך והוא מצות עשה שבתורה שנאמין במציאותו כי הוא הנמצא ית' אשר הוציאנו ממצרים מבית עבדים, והביא מופת על מה שראינו בעינינו מן האותות והמופתים הגדולים ההם הנמשכים אחר ההוצאה ההיא. ובכלל העיקר הראשון הזה שהוא אמונת מציאותו יתברך הוא שנאמין על שולטנותו בשלשה זמנים היה הוה ויהיה, וכדי להורות על זה תמצא בפרשת הסנה שהזכיר לו הקב"ה למשה בפסוק אחד ג' פעמים אהיה לקבוע בלב אמונה זאת כי הוא יתברך שליט בשלשה זמנים העבר וההוה והעתיד, ועל כן הזכיר ישעיה ואמר בכאן שמע אלי יעקב וישראל מקוראי אני ראשון ואני אחרון, הזכירם בשני השמות יעקב וישראל כי כן במתן תורה ששם קבלו העיקר הזה באמונת מציאות השי"ת ואלהותו כתוב שם שתי שמות אלו, והוא שאמר (שמות י"ט:ג') כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל. והענין מפני ששם יעקב נאמר על עניני הגוף כי הוא מלשון (בראשית כ"ה:כ"ו) וידו אוחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב, וכיון שנקרא לו השם הזה על הענין הגופני לכך מייחס הכתוב שם יעקב אצל הדברים הגופניים, והוא דבר הנביא שאמר (ישעיהו מ"ג:א') כה אמר ה' בוראך יעקב ויוצרך ישראל, הזכיר יעקב אצל הבריאה והזכיר ישראל אצל היצירה וכן כתיב (שם מה) יוצר אור ובורא חושך, והזכיר חשך אצל הבריאה והזכיר אור אצל היצירה לבאר כי בריאה נאמר על ענין גופני והיצירה על ענין שכלי. וכן מה שהזכיר במתן תורה (שמות י"ט:ג') כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל. הזכיר יעקב אצל הנשים וישראל אצל האנשים. וזה ביאור הכתוב (ישעיהו מ"ג:כ"ב) ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל. יאמר כשאתה נמשך אחר החומר והדברים הגופניים לא אותי קראת יעקב. אבל כי יגעת בי ואתה נמשך אחר הדברים השכליים אתה ישראל. וכן הזכיר הנביא שמע אלי יעקב וישראל מקוראי אני הוא אני ראשון ואני אחרון. הזכיר יעקב שהוא השם שקראוהו אביו ואמו והזכיר ישראל שהוא השם שקרא לו הקב"ה ועל זה אמר מקוראי כלומר שם שקראתיו אני שנאמר (בראשית ל"ה:י') ויקרא את שמו ישראל:

ולפי המדרש לשון מקוראי מלשון קרואים ועל שם שעתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים וישראל לבדם הם הזוכי' לה זה הוא שאמר וישראל מקוראי. אני הוא אני ראשון אף אני אחרון הזכיר בכאן שולטנותו יתעלה בשלשה זמנים הוה היה ויהיה. הוה הוא שאמר אני הוא. היה הוא שאמר אני ראשון. ויהיה הוא שאמר אף אני אחרון. וזה יורה כי הוא יתברך הראה עצמו בסיני שהוא שליט בשלשה זמנים אלו, וזה על ידי ישראל שקבלו את התורה, וכענין שכתוב בישראל (דברים ד':ל"ה) אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו. ומה שהזכיר תחלה הזמן ההוה ואמר אני הוא מפני שכל הזמנים העבר והעתיד

כלם הם בהקב"ה בהוה לפי שלא עברו מימיו ושנותיו כלום, והוא שאמר דוד ע"ה (תהילים ק"ב:כ"ח) ואתה הוא ושנותיך לא יתמו, וכן אנו אומרים בבקשת רחמים וסליחה ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד. וידוע כי אין זה פסוק מלא אבל הם פסוקים מפוזרים והוא שהזכירם דוד במקומות חלוקים בסידור הזה, הזכיר תחלה מלך במזמור העשירי הוא שאמר ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו ואחרי כן הזכיר (שם צג) ה' מלך גאות לבש ואחרי הזכיר בסוף הספר (שם קמו) ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון וגו', וכדי להורות על אמונה זו שהזמנים כלם בהקב"ה בהוה וכדי לקבוע אותם בלב הזכיר הקב"ה לאברהם בענין העקידה לשון עתה, הוא שאמר (בראשית כ"ב:י"ב) עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה וגו', כבר נבחן אצלי לבך הטוב ונודע לי קודם שיצא לפועל כמו עתה כלומר כמו הדבר ההוה אבל רציתי שידעו הבריות בזה ויתפרסם זכות לבך בכל העמים, וכן תמצא בשלשה פסוקים של ברכת כהנים ג' זמנים אלו רמוזים במספר האותיות שהם ששים. והקדים הזמן ההוה לשאר הזמנים, והוא שתמצא בפסוק ראשון ט"ו אותיות כמספר י"ה שהם הזמן ההוה, ובפסוק ב' כ' אותיות שהוא כמספר היה הזמן שעבר, ובפסוק ג' כ"ה אותיות כמספר יה"י שהוא הזמן העתיד, וכלל האותיות ששים ועליהם אמר שלמה (שיר השירים ג':ז') הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה:

ידוע כי מציאות הש"י מציאות מוחלט ומציאות שאר הנבראים מציאות קנוי, וענין מציאות מוחלט הוא כי אלו ידומה הסתלקו יהיו מסתלקים כל הנמצאי' על כן יקרא מציאותו מציאות מוחלט שהוא עומד בעצמו אינו צריך לזולתו. ומציאות קנוי הוא מציאות שאר הנמצאים כלם אשר מציאותם אינה מסתפקת בעצמה, אלא שהיא קנויה ממנו, הכל צריכין למציאותו ואינו צריך למציאותם. ומה שכל הנמצאים צריכין למציאותו חכמי המחקר מוכיחין מחכמת המספר ואומרים כי כשם שהאחד עולה למציאות המספר ואינו מן המספר כן הבורא יתברך עולה למציאות העולם ואינו מן העולם. וכשם שהאחד אלו הסתלק ונעדר הסתלקו המספרים ונעדרו, כן הבורא יתברך אלו יעלה ברעיון הסתלקו והעדרו לא יהיה דבר נמצא כלל, וכשם שהמספרים כלם אלו הסתלקו לא יחייב זה הסתלק האחד, כן אלו הסתלקו כל הנמצאים כלם לא יחייב זה הסתלקו יתעלה, וכשם שמציאות האחד מציאות מוחלט כלומר שהוא בלתי צריך במציאותו לזולתו ומציאות המספרים כלם מציאות קנוי וסמוך, כלומר בלתי מספיקים בעצמם אלא שהם נסמכים אל האחד קנוים ממנו, כן מציאות הבורא יתברך מציאות מוחלט כלומר שמציאותו תספיק בעצמו והוא בלתי צריך לשאר הנמצאים, ומציאות הנמצאים כלם מציאותם קנוי וסמוך כי מציאותם נסמכה אליו קנויה ממנו, וכשם שהמספרים כלם קנו המציאות מן האחד מבלתי תנועה ולא זמן ולא מקום יצטרך האחד בהמציאו אל דבר זולתי עצמותו, כן נתחדשו הנמצאים מן הבורא בלא תנועה ובלא זמן ובלא מקום ובלא כלים, וכשם שהאחד לא ישתנה מן האחדות בריבוי מה שתתחדש מן המספרים ולא יחייב זה ריבוי בעצמו ולא שינוי בעצמו, כן חידוש העולם בריבויו לא יחייב שינוי בבורא יתברך באחדותו ולא שינוי בעצמותו, נמצאת למד שמציאות השי"ת מציאות מוחלט הוא ואין דומה לאחדותו בנבראים העליונים, ואף על פי שיש בזה מופתים נחתכים ראיות גמורות מדרך השכל עוד תלמדנו בזה התורה שהיא על צד השכל שהוא יתברך נמצא יחיד שליט בכל הזמנים כלם והנביאים מעידים עליו כן, הוא שכתוב (ישעיהו מ"ג:י') אתם עדי נאם ה' ועבדי אשר בחרתי למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה: